

УДК 351.862.8-049,5«364»

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v048.2024.13>

Д. А. Осейко

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1664-4368>аспірант кафедри філософських і політичних наук
Черкаського державного технологічного університету

ГУМАНІТАРНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасна державна політика забезпечення національної безпеки України реалізується в умовах складної міжнародної обстановки. Воєнно-політична та суспільно-політична ситуація в нашій країні призвели до зростання рівня поточних та прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам.

Невід'ємною складовою національної безпеки будь-якої держави є гуманітарна безпека. В умовах воєнного стану її значення стає ще більш вагомим, адже саме від рівня захищеності гуманітарної сфери залежать життєздатність суспільства та стабільність державних інститутів.

Прелставники різних галузей науки, в тому числі – права, політології, соціології, філософії, економіки, державного управління та інші, вивчали та теоретично досліджували феномен національної безпеки у різних сферах життєдіяльності людини, суспільства і держави.

Головною задачею політики нашої держави є гарантія захисту безпеки людини, суспільства і держави від загроз як внутрішніх, так і зовнішніх. Ці аспекти прописані в законі України «Про національну безпеку України» [1, с. 34].

Для організації структури національної безпеки в гуманітарній сфері необхідно активно залучати відповідного напрямку громадські формування, допомога яких забезпечить необхідний контроль та супровід. Лише в активній взаємодії з громадськими інституціями Українська держава зможе побудувати ефективну політику в гуманітарній галузі, спрямовану на забезпечення духовної єдності українського народу та стабільного розвитку суспільства [2, с. 112].

Головною метою політики національної безпеки в гуманітарній сфері є виявлення, подолання та попередження загроз і викликів у галузі культури, освіти, науки, історичної пам'яті для досягнення консолідації та єдності Української держави, зміцнення її інтелектуального та історико-культурного потенціалу [4, с. 79].

Унікальність полягає в тому, що поняття гуманітарної безпеки має дуже широкий спектр – це захищеність людини, сім'ї, народу та суспільства, їхніх цілей, цінностей, ідеалів, традицій, укладу життя та культури, а також стійке необхідне та достатнє заохочення та розвиток прав та обов'язків людини, основних свобод, незалежно від раси,

статі, мови та релігії [5, с. 92]. Абсолютно повному стає зрозумілим поняття гуманітарної безпеки на тлі сучасних різних конфліктів у світі: війни ідей, конфлікти цивілізації, терористичні загрози, окупація територій та інше.

Гуманітарна безпека охоплює велику кількість питань, пов'язаних із захистом прав людини, доступом до основних послуг, соціальною стабільністю та культурним збереженням. Вона включає такі аспекти, як охорона здоров'я, освіта, забезпечення житлом, соціальна підтримка та збереження культурної спадщини [12, с. 45].

Проблема гуманітарної безпеки України гостро проявилася і стала особливо актуальною в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави, яка призвела до тимчасової окупації значної частини окремих регіонів України, та подальшого розпалювання збройного конфлікту.

В Україні воєнний стан визначається як особливий правовий режим, що вводиться у разі виникнення загрози або нападу, який і стався 24 лютого 2022 року з боку РФ. Відповідно до чинного Законодавства України, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [9, с. 115].

У зв'язку із збройним нападом РФ на Україну, для забезпечення нації, з 05:30 24 лютого 2022 року, в нашій державі запровадили воєнний стан по всій підконтрольній Україні території.

Зважаючи на потужну агресію сусідньої держави та постійну загрозу всій території України з наземного та з повітряного простору, введення воєнного стану, виникає термінова потреба роз-

робки, дослідження та змін парадигм гуманітарної безпеки.

Воєнний конфлікт, розв'язаний рф, що триває на території України ставить перед керівництвом держави завдання пошуку достатнього та безперервного раціональних шляхів вирішення питань щодо забезпечення матеріальними, фінансовими та іншими важливими та необхідними ресурсами структур та відомств держави, які задіяні для виконання найважливішого завдання: оборони держави, суспільства та громадян, забезпечення гуманітарною допомогою нужденних під час збройної агресії [9, с. 120].

Україна оперативно зреагувала на виклики гуманітарної безпеки та вжила низку заходів для її зміцнення в умовах воєнного стану. Слід зазначити, що введення воєнного стану в Україні кардинально вплинуло і значно змінило всі аспекти гуманітарної безпеки. Виникає необхідність розглянути основні вектори введених заходів, обмежень та окремих вимог для громадян та суспільства під час воєнного стану щодо посилення національної безпеки України і в гуманітарній сфері зокрема.

По-перше, через активні бойові дії та окупацію окремих територій, виникла особливо складна ситуація забезпечення гуманітарної безпеки та допомоги громадянам населених пунктів, що знаходяться в зоні розмежування кордонів з рф, безпосередніх бойових дій та в окупації. Людей, а також підприємства та матеріальні цінності евакуйовували з окупованих територій. Значна частина населення була евакуйована, а значить вимушена залишати свої домівки, що призвело до масових внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Одним із ключових напрямків стаало забезпечення прав ВПО (внутрішнь-опереміщених осіб). Держава створює спеціальні програми для підтримки переселенців, забезпечення їх житлом, роботою, наданням медичної, психологічної та гуманітарної допомоги. Було організовано релокацію багатьох стратегічних підприємств, установ та організацій з окупованих територій в тил країни для продовження їх функціонування та діяльності.

За даними ООН, кількість ВПО в Україні перевищує 7 мільйонів осіб.

По-друге, воєнні дії негативно впливають на систему охорони здоров'я. Лікарні та медичні заклади часто стають мішенню для обстрілів країною-агресором, що ускладнює надання медичної допомоги населенню. Крім того, зростає ризик поширення інфекційних захворювань через погіршення санітарних умов та недостатність вакцин. Одним з дуже важливих напрямків залишається підтримка системи охорони здоров'я українським урядом та міжнародними організаціями: вони надають фінансову та матеріальну допомогу для

відновлення медичних закладів, постачають ліки та медичне обладнання.

По-третє, система освіти також страждає від воєнного стану. Актуальним аспектом залишається збереження, вдосконалення та реформування освітньої галузі. Впроваджуються нові форми навчання, зокрема дистанційне навчання, для забезпечення якісного безперервного освітнього процесу. Окремі навчальні заклади: школи, університети, технікуми, коледжи та інші освітні установи, вимушені припинити роботу або переходити на дистанційне навчання через небезпеку для життя учнів, студентів та педагогічного персоналу. Такі заходи суттєво впливають на якість освіти та психологічний стан молоді. Відповідними програмами держава систематично надає психологічну допомогу і підтримку учням, студентам, викладачам іншим працівникам, які постраждали від війни.

Також слід розглянути заходи на території введеного воєнного стану, де військове командування разом з іншими органами влади або й самостійно має право запроваджувати трудову повинність та залучати громадян до суспільно корисних робіт.

Трудова повинність полягає у виконанні робіт оборонного характеру, а також у ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру, а також їх наслідків.

Положення про суспільно корисні роботи було затверджено в липні 2011 року. Згідно з цим Положенням, громадян можна залучати, наприклад, до розбору завалів, вантажних та сільськогосподарських робіт чи підтримання громадського порядку.

Повномасштабна війна змусила багатьох людей опинитися у скрутній ситуації. Тому окрім допомоги держави на поміч прийшли волонтерські організації. Відтак сотні тисяч людей, об'єднаних бажанням скорішої перемоги, приєдналися до волонтерського руху. Волонтери працюють і допомагають у гуманітарних штабах, плетуть маскувальні сітки, закуповують амуніцію, забезпечують, по можливості, всім необхідним військових.

При цьому тривалість виконання таких робіт та їхня оплата встановлюються відповідно до українського трудового законодавства.

При введенні воєнного стану військовому командуванню надається право використовувати потужності, ресурси та майно підприємств та організацій усіх форм властності, а також окремих громадян.

Для посилення безпеки всіх рівнів, під час оголошеного стану в Україні було запроваджено комендантську годину – тобто заборона перебування на вулицях в певний час доби без спеціальних дозволів.

Введено особливий режим в'їзду та виїзду з території, на котрій запроваджено воєнний стан,

обмежено рух транспортних засобів та свобода пересування як громадян України, так і іноземців.

Призовникам та військовозобов'язаним заборонено змінювати місце проживання без відома відповідних структур.

Військове командування має право перевіряти у людей документи, а також оглядати їхні речі та автомобілі, з метою виявлення заборонених вантажів, диверсійних груп та запобіганню терористичних актів. Для більшої безпеки населення в умовах воєнного стану повністю забороняється проведення страйків.

Також військове командування отримало право порушувати питання про заборону діяльності політичних партій та громадських організацій, якщо «вона загрожує суверенітету, національній безпеці України, її державній незалежності та територіальній цілісності, життю громадян».

У той же час не можна говорити, що під час воєнного стану права людини стають чистою умовністю: закон передбачає цілий список прав, обмежувати які навіть у таких скрутних обставинах забороняється: тортури і принизливе поводження або покарання [3, с. 75]. Громадяни зберігають право на справедливий суд і правову допомогу. Залишається незмінним право громадян не свідчити проти себе та своїх рідних і близьких [10, с. 48].

На час дії воєнного стану запроваджено жорстку цензуру: військове командування отримує повноваження щодо контролю підприємств зв'язку, видавництва, телерадіоорганізацій та навіть театрів [11, с. 33]. Воно може використовувати радіостанції, телецентри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і цивільного населення. Військові можуть заборонити роботу аматорським радіостанціям та передачу інформації через комп'ютерні мережі. При порушенні вимог організаціями чи окремими громадянами, може бути вилучене радіопередавальне обладнання, теле-, відео- та аудіоапаратуру, комп'ютери або ж інші засоби зв'язку [10, с. 50].

При введенні воєнного стану парламент збирається без скликання і працює в сесійному режимі. Поки триває термін дії цього стану, розпустити парламент не можна. Аналогічний імунітет від розпуску отримує Верховна Рада Криму. Не можуть бути припинені повноваження омбудсмена, міністерств, органів місцевого самоврядування, судів та прокуратур [3, с. 77].

Протягом воєнного стану не можна змінювати Конституцію України і Криму, проводити вибори президента та парламенту України, а також органів місцевого самоврядування. Так само забороняється проводити всеукраїнський і місцевий референдуми [7, с. 85].

Отже, гуманітарна безпека України під час воєнного стану стикається з численними викликами, які вимагають комплексного підходу та міжнародної підтримки. Важливим і актуальним моментом залишається залучення міжнародної підтримки та активна роль громадянського суспільства. Забезпечення системи охорони здоров'я та освіти, збереження культурної спадщини, чітке дотримання прав ВПО, психологічна підтримка = все це є ключовими пріоритетними напрямками діяльності держави особливо під час воєнного стану. Лише спільними зусиллями можна забезпечити стабільність та розвиток гуманітарної сфери навіть у найскладніших умовах.

Література

1. України « Закон Про національну безпеку України » від 05.07.2018. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. gov.ua/laws/show/2469-19 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
2. Драчук Ю. Гуманітарна безпека в умовах глобалізації: виклики та перспективи. Київ: Наукова думка. 2020. с. 112.
3. Сидоренко О. Національна безпека України: політичний і правовий аспекти. Харків: Права людини. 2018. с. 58.
4. Карпенко В. Сучасні виклики національній безпеці України. Львів: Світ. 2019. с. 79.
5. Іваненко М. Воєнне будівництво та національна безпека України. Дніпро: Український науковий центр. 2021. с. 92.
6. Бойко П. Україна в умовах сучасних викликів: війна та безпека. Одеса: Маяк. 2022. с. 45.
7. Дацків І. *Військово-економічне співробітництво України з ЄС і НАТО*. Київ: Наукова думка. 2022. с. 107.
8. Забезпечення національної безпеки України. Харків: Права людини. (Видавництво Право) (Constitutional Court of Ukraine).2023. с. 322. URL: <http://pravo-izdat.com.ua/>
9. Кульчицький С. *Правовий режим воєнного стану в Україні*. Львів: Світ. 2022. с. 248.
10. Мартиненко В. *Воєнний стан в Україні: правові аспекти*. Одеса: Юридична література. 2022. с. 312.
11. Петренко О. *Гуманітарна безпека України під час збройного конфлікту*. Дніпро: Академія гуманітарних наук. 2023. с. 275.
12. Організація Об'єднаних Націй. Звіт про гуманітарну ситуацію в Україні. Організація Об'єднаних Націй. 2023. с. 69.
13. Міністерство охорони здоров'я України. Стратегія розвитку охорони здоров'я в умовах воєнного стану. Міністерство охорони здоров'я України. 2023. с. 98. URL: moz.gov.ua
14. Міністерство освіти і науки України. Освіта в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. Міністерство освіти і науки України. 2023. с. 75. URL: mon.gov.ua
15. Червоний Хрест України. Допомога внутрішньо переміщеним особам в Україні. Червоний Хрест України 2023. с. 67. URL: redcross.org.ua

16. Світовий банк. Вплив війни на соціально-економічну ситуацію в Україні. Видавництво: Світовий банк. 2023. с. 118. URL: woldbank.org

Анотація

Осейко Д. А. Гуманітарна безпека України під час воєнного стану. – Стаття.

Ця стаття присвячена аналізу та викликів гуманітарної безпеки України під час введення воєнного стану відповідно до повномасштабної інвазії російської федерації. Вона досліджує вплив стану на різні аспекти гуманітарної безпеки, включаючи примусове переміщення населення (ВПО), систему охорони здоров'я, освіту та збереження національних цінностей та культурної спадщини. Аналізуються заходи, які були прийняті Україною та міжнародним співтовариством для зміцнення гуманітарної безпеки, з наголосом на важливість міжнародної підтримки.

У статті розглянуто базові засади обґрунтування феномену «національна безпека» в політолого-правовому, соціологічному та гуманітарному аспектах. Доводиться, що складова національної безпеки – гуманітарна безпека, також важлива частина основи забезпечення національно-державного суверенітету країни, особливо в умовах агресії та заброїних конфліктів на території держави, глобалізації та радикальних трансформаційних процесів. Розглянуто оперативні дії та заходи, проведені в державі під час повномасштабного вторгнення рф в Україну.

Визначаються основні вектори загрози гуманітарної безпеки нації та визначаються шляхи вирішення проблеми.

Беззаперечно, що державна безпека є однією з базових політичних цінностей України, а її зміцнення – стратегічною метою сучасної української держави.

Для організації своєчасного та ефективного реагування на такі загрози, як вторгнення рф в Україну, та часткова окупація окремих територій, органами державного управління в вересні 2020 року прийнята нова Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – Безпека країни», яка визначила основні напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки, напрями та завдання реформування й розвитку сектору безпеки і оборони, а також стала основою для розроблення інших документів стратегічного планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації.

Теоретичними джерелами сучасної гуманітарної політики, її фундаментальною основою має стати напрацьований сучасною наукою арсенал ідей щодо забезпечення людського розвитку. Серед них: постулат про цілісність соціогуманітарного простору, гармонія політики у різних сферах, спрямованих на забезпечення розвитку людини, орієнтація на цінності українського суспільства, глибинне розуміння пріоритетів державної гуманітарної політики, стимулювання процесів самоорганізації, саморозвитку, постійного навчання, виховання людини як транслятора гуманістичних ідей і цінностей. Темою подальших досліджень може стати аналіз механізмів державного управління у

соціогуманітарній сфері як головної передумови забезпечення соціальної функції держави.

Ключові слова: національна безпека, національні інтереси, національний суверенітет гуманітарна безпека, повномасштабне вторгнення, воєний стан, обмеження прав, вимоги під час воєнного стану.

Summary

Oseiko D. A. Humanitarian security of Ukraine during martial law. – Article.

This article is dedicated to the analysis and challenges of humanitarian security in Ukraine during the implementation of martial law following the full-scale invasion by the Russian Federation. It examines the impact of the martial law on various aspects of humanitarian security, including forced population displacement (IDPs), the healthcare system, education, and the preservation of national values and cultural heritage. The measures taken by Ukraine and the international community to strengthen humanitarian security are analyzed, with an emphasis on the importance of international support.

The article examines the fundamental principles of the concept of “national security” from political-legal, sociological, and humanitarian perspectives. It argues that a key component of national security – humanitarian security – is a crucial part of ensuring the national-state sovereignty of a country, especially in the context of aggression and armed conflicts on the state's territory, globalization, and radical transformation processes. The operational actions and measures taken in the country during the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation are reviewed.

The main vectors of threat to the nation's humanitarian security are identified, and solutions to these problems are proposed. It is indisputable that state security is one of the fundamental political values of Ukraine, and its strengthening is a strategic goal of the modern Ukrainian state.

To organize timely and effective responses to such threats as the Russian invasion of Ukraine and the partial occupation of certain territories, a new National Security Strategy of Ukraine, the state management bodies adopted «Human Security – Country Security,» in September 2020. This strategy defines the main directions of the country's foreign and domestic policy activities to ensure its national interests and security, the directions and tasks of reforming and developing the security and defense sector, and has also become the basis for developing other strategic planning documents in the fields of national security and defense, which will determine the ways and tools for its implementation.

Theoretical sources of modern humanitarian policy, its fundamental basis, should be the arsenal of ideas developed by contemporary science regarding human development. Among them are the postulate of the integrity of the socio-humanitarian space, the harmony of policies in various areas aimed at ensuring human development, the orientation towards the values of Ukrainian society, a deep understanding

of the priorities of state humanitarian policy, the stimulation of self-organization processes, self-development, continuous learning, and the education of individuals as transmitters of humanistic ideas and values. The subject of further research could be the analysis of state management mechanisms in the

socio-humanitarian sphere as the main precondition for ensuring the social function of the state.

Key words: national security, national interests, national sovereignty, humanitarian security, full-scale invasion, martial law, restriction of rights, requirements during martial law.